

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ: ΨΥΧΟΜΕΤΡΙΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΙΑΚΩΝ ΤΑΣΕΩΝ ΣΕ ΕΦΗΒΟΥΣ

Δημήτριος Σ. Αλεξόπουλος¹ & Αλέξιος Πρελορέντζος²

¹Πανεπιστήμιο Πατρών & ²University of Strathclyde, Scotland, UK

Περίληψη: Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι ψυχομετρικές ιδιότητες της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη (ΚΠΤ-Θ) σε ένα δείγμα εφήβων ηλικίας 16-19 ετών στην Ελλάδα. Η ΚΠΤ-Θ βασίστηκε σε δημογροία του Θουκυδίδη (I, 70). Στη δημογροία αυτήν παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των Αθηναίων και των Σπαρτιατών. Η κλίμακα χορηγήθηκε σε 190 άτομα, 79 αγόρια και 91 κορίτσια. Η κλίμακα αποτελείται από 30 ερωτήσεις με απαντήσεις σε κλίμακα Likert από 1 έως 4. Εφαρμόστηκε ανάλυση κύριων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή παραγόντων με τη μέθοδο Varimax. Εξήχθησαν πέντε παράγοντες: Αποφασιστικότητα, Διστακτικότητα, Τολμηρότητα, Συντηρητισμός, και Προοδευτικότητα. Οι διασυσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες ανά φύλο και σε όλο το δείγμα κυμαίνονταν από .01 έως .40. Η συγχρονική εγκυρότητα του τεστ με βάση τις συσχετίσεις των παραγόντων της ΚΠΤ-Θ και της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη (ΚΑΣ) ήταν ικανοποιητική. Η αξιοπιστία κυμαινόταν από ικανοποιητική έως επαρκή.

Key words: Αποφασιστικότητα, Διστακτικότητα, Θουκυδίδης, Προοδευτικότητα, Προσωπικότητα, Συντηρητισμός, Τολμηρότητα

Address: Δημήτριος Σ. Αλεξόπουλος, Τριών Ιεραρχών 17, 161 22 Καισαριανή. Τηλ.: 210-7253127. E-mail: dalexope1@ath.forthnet.gr

Σημείωση: Ευχαριστίες οφείλονται στην ομότιμη καθηγήτρια Αναστασία Ευκλείδη για τις εποικοδομητικές προτάσεις της που συνέβαλαν στη βελτίωση της παρούσας εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τον όρο ‘ανθρώπινη φύση’ αναφερόμαστε στα έμφυτα χαρακτηριστικά των ατόμων, ιδιαιτέρως αυτά που συγκροτούν την ιδιοσυγκρασία, το σωματότυπο, και την προσωπικότητα, τα οποία καθορίζονται γενετικώς. Οι μεγάλες διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα διάφορα άτομα καθιστούν δύσκολο να αναγνωρίσουμε τι μοιραζόμαστε μεταξύ μας ως μέλη του ανθρώπινου είδους. Για το λόγο αυτό είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουμε τα σχετικώς σταθερά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των άλλων και του εαυτού μας. Η περιγραφή της προσωπικότητας από τον Θουκυδίδη μας προσφέρει μία άλλη άποψη της ανθρώπινης φύσης, όπως την έβλεπε ένας ιστορικός.

Ο Θουκυδίδης (462-395 π.Χ.) συνέγραψε την Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου ανάμεσα στους Αθηναίους και τους Σπαρτιάτες, και τους συμμάχους τους (Jones, 1900-1901). Η Ιστορία του Θουκυδίδη αναφέρεται κυρίως στις ναυτικές και στρατιωτικές επιχειρήσεις των εμπολέμων. Ταυτοχρόνως, περιλαμβάνει πολυάριθμους λόγους πολιτικών ηγετών ή εκπροσώπων των διάφορων πόλεων (δημηγορίες). Στις ομιλίες αυτές ο Θουκυδίδης περιγράφει τόσο την ψυχολογία ομάδων ατόμων όσο και των ηγετών τους με καταπληκτική διεισδυτικότητα και σαφήνεια. Είχε το χάρισμα να αναλύει με ψυχολογικό τρόπο τα συναισθήματα των ανθρώπων γενικώς, και των μεγάλων ηγετών των πόλεων ειδικότερα, ως ξεχωριστών χαρακτήρων, όπως ήταν ο Περικλής, ο Κλέων, ο Νικίας, και ο Αλκιβιάδης (Flaceliere, 1967).

Η παραδοσιακή άποψη που επικρατεί είναι ότι η πρώτη θεωρία της προσωπικότητας είναι αυτή που προτάθηκε από τον Ιπποκράτη τον Κώο (469-399 π. Χ.) και το μετέπειτα διάδοχό του, το Γαληνό (129-200 μ. Χ.), δύο διαπρεπείς αρχαίους Έλληνες ιατρούς. Ωστόσο, φαίνεται ότι κατά την ίδια περίοδο ο Θουκυδίδης, ο οποίος ήταν σύγχρονος του Ιπποκράτη, περιέγραψε δύο διαφορετικούς τύπους προσωπικότητας, αυτών των Σπαρτιατών και των Αθηναίων. Ο Θουκυδίδης παρουσίασε τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των δύο αντιπάλων σε ένα λόγο, που αναφέρει ότι εκφωνήθηκε από τους Κορίνθιους πριν από την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου (Θουκυδίδης, I, 68-71). Σε αυτόν το λόγο, οι Κορίνθιοι αντιπαραβάλλουν το συλλογικό χαρακτήρα των Σπαρτιατών προς αυτόν των Αθηναίων. Μπορούμε να πούμε ότι τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στους Σπαρτιάτες αναφέρονται σε άτομα που εφησυχάζουν, δηλαδή είναι άτομα που δεν ανησυχούν για την ενδεχόμενη κακή εξέλιξη μιας υπόθεσης, και οδηγούνται σε κατάσταση ηρεμίας και αδράνειας. Τα χαρακτηριστικά των Αθηναίων αντανακλούν άτομα που βρίσκονται σε εγρήγορση, που είναι πολυπράγμονες, δηλαδή που βρίσκονται συνεχώς σε κατάσταση ετοιμότητας, επαγρύπνησης, επιφυλακής, που δεν επαναπαύονται, δεν εφησυχάζουν. Φαίνεται ότι ο Θουκυδίδης περιγράφει τα ειδικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς των δύο λαών

με σκοπό να παρουσιάσει δύο αντιδιαστέλλομενους τύπους προσωπικότητας μέσα από τους οποίους εξηγεί ή προβλέπει τα φαινόμενα που θα ακολουθήσουν (VandenBos, 2007). Εφόσον μια θεωρία αποτελεί ένα σύνολο προτάσεων που περιγράφει ή και ερμηνεύει ένα φαινόμενο, όπως στην περίπτωση αυτή, τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των δύο αυτών ομάδων, τότε θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο Θουκυδίδης κατ' αυτό τον τρόπο διατυπώνει μία θεωρία προσωπικότητας. Σημειώνεται ότι ο Θουκυδίδης αντιπαραθέτει τα χαρακτηριστικά των δύο ομάδων και καταλήγει σε μία γενική διαπίστωση ότι, δηλαδή, οι Αθηναίοι δεν εφησυχάζουν/επαγρυπνούν, η οποία οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι Σπαρτιάτες εφησυχάζουν.

Σύμφωνα με τον Βλάχο (1992), ο Θουκυδίδης αποδεικνύεται ένας εξαιρετος ψυχολόγος. Δέχεται ότι τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ατόμων είναι σταθερά αλλά κάτω από ειδικές περιστάσεις μπορούν να τροποποιηθούν, δηλαδή να γίνουν καταστασιακά. Αυτό γίνεται δεκτό και από τη σύγχρονη ψυχολογία (Chamorro-Premusic, 2007. Ewen, 1998. Magnusson, 1990. Mischel, 1973, 1990. Mischel & Peak, 1982). Τα χαρακτηριστικά αυτά, *εργήγορση και εφησυχασμός*, είναι προδιαθεσιακές τάσεις των ατόμων που είναι, από τη μια, έμφυτες και, από την άλλη, εξειδικευμένες σε διάφορες καταστάσεις, δηλαδή καταστασιακές (Chamorro-Premusic, 2007. Magnusson, 1990. Mischel, 1990. Mischel & Shoda, 1995. Phares & Chaplin, 1997).

Στόχοι της παρούσας έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί αν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των Αθηναίων και Σπαρτιατών, όπως παρουσιάστηκαν από τον Θουκυδίδη, γίνονται αντιληπτά με τον ίδιο αντιδιασταλτικό τρόπο και από τους σύγχρονους ανθρώπους, και αν είναι δυνατό τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δηλαδή *εργήγορση και εφησυχασμός*, να εντοπιστούν στις σύγχρονες κοινωνίες. Για το λόγο αυτό καταβλήθηκε προσπάθεια να προβληθεί η συνεισφορά των ιδεών του Θουκυδίδη μέσα από την κατασκευή ενός νέου ερωτηματολογίου προσωπικότητας. Οι ειδικότεροι στόχοι που διαμορφώθηκαν ήταν οι ακόλουθοι:

(α) Να διερευνηθεί η δομή της προσωπικότητας, όπως προτάθηκε από τον Θουκυδίδη, δηλαδή ότι υπάρχουν δύο διαφορετικοί τύποι ατόμων, όπως αντιπροσωπεύονται πρωτοτυπικά από τους Σπαρτιάτες και τους Αθηναίους.

(β) Να εξεταστεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου. Ειδικότερα, για την αξιοπιστία να βρεθεί η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας (Cronbach's alpha) και η αξιοπιστία των δύο ημίσεων ή των ημιγλάστων, καθώς και οι μέσοι όροι των διασυσχετίσεων. Ως προς την εγκυρότητα, στόχος ήταν να καθοριστεί η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής και, ειδικότερα, η δομή του ερωτηματολογίου και η συγχρονική εγκυρότητα με βάση τις σχέσεις του με την Κλίμακα Ανάγκης για Σκέψη των Cascioppo

και Petty (1982). Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο αυτό για τον έλεγχο της συγχρονικής εγκυρότητας είναι ότι από την άποψη του περιεχομένου των ερωτήσεων οι δύο κλίμακες έχουν παρόμοιες ερωτήσεις. Για παράδειγμα, στην Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά τον Θουκυδίδη (ΚΠΤ-Θ) η Ερώτηση 9, “Όταν επιτυγχάνετε σε κάτι που επιδιώκετε, συνεχίζετε για κάτι ακόμη καλύτερο”, είναι παρόμοια με την Ερώτηση 1 της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη (ΚΑΣ), “Θα προτιμούσα να ασχολούμαι με πολύπλοκα παρά με απλά προβλήματα”.

Υποθέσεις

Διατυπώθηκαν οι ακόλουθες υποθέσεις: (α) Αναφορικά με τη δομή του ερωτηματολογίου, διατυπώθηκε η υπόθεση ότι θα υπάρχουν δύο παράγοντες: ένας που να εκφράζει τα χαρακτηριστικά της εγρήγορης και πρωτοβουλίας στη δράση και ένας που να εκφράζει τον εφησυχασμό και τη διστακτικότητα στην ανάληψη πρωτοβουλίας για νέα δράση (όπως προβλέπει και η θεωρία του Kuhl επικαλούμενη τον προσανατολισμό προς τη δράση και τον προσανατολισμό προς την κατάσταση. Βλ. Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 2012) (Υπόθεση 1). (β) Ως προς τη συγχρονική εγκυρότητα, δηλαδή τις σχέσεις της Εγρήγορης και του Εφησυχασμού με την Κλίμακα Ανάγκης για Σκέψη, αναμενόταν ότι θα υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στον παράγοντα της Εγρήγορης και την ανάγκη για σκέψη και αρνητική ανάμεσα στον παράγοντα του Εφησυχασμού με την ανάγκη για σκέψη (Cacioppo & Petty, 1982. Crowley & Hoyer, 1989. Hagtvedt & Petty, 1989) (Υπόθεση 2).

ΜΕΘΟΔΟΣ

Συμμετέχοντες

Η Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά τον Θουκυδίδη (ΚΠΤ-Θ) χορηγήθηκε σε ένα δείγμα 190 μαθητών και μαθητριών των τριών τάξεων του Λυκείου. Από αυτούς/ές απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις 176 μαθητές/τριες (80 μαθητές και 96 μαθήτριες), ηλικίας από 15 έως 19 ετών. Δεκατέσσερις μαθητές/τριες δε δήλωσαν το φύλο τους. Δεκαοκτώ μαθητές /τριες ήταν 15 ετών, 63 ήταν 16 ετών, 70 ήταν 17 ετών, 26 ήταν 18 ετών, και 2 ήταν 19 ετών. Εννέα μαθητές/τριες δε δήλωσαν την ηλικία τους.

Η Κλίμακα Ανάγκης για Σκέψη χορηγήθηκε στο ίδιο δείγμα των 190 μαθητών και μαθητριών των τριών τάξεων του Λυκείου. Από αυτούς απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις 172 μαθητές/τριες. Εικοσιοκτώ μαθητές/τριες δε δήλωσαν το φύλο τους. Ως προς τις απαντήσεις ανά φύλο, 76 μαθητές και 92 μαθήτριες απάντησαν στις ερωτήσεις.

Το τελικό δείγμα που συμπεριλήφθηκε στις αναλύσεις με απαντήσεις και στα δύο ερωτηματολόγια ήταν 176 άτομα (80 μαθητές και 96 μαθήτριες) για το ΚΠΤ-Θ και 172 (76 μαθητές και 92 μαθήτριες) για το ΚΑΣ.

Για να επιβεβαιωθεί η παραγοντική δομή της ΚΠΤ-Θ χρησιμοποιήθηκε ένα άλλο δείγμα, στα δεδομένα του οποίου εφαρμόστηκε επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων. Χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο σε ένα δείγμα 165 πρωτοετών φοιτητών και φοιτητριών ενός Τμήματος Ψυχολογίας. Από αυτούς/ές απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις 160 (26 φοιτητές και 134 φοιτήτριες). Από αυτούς/ές οι 131 ήταν ηλικίας 18 ετών. Πέντε φοιτητές/τριες δε δήλωσαν το φύλο τους.

Ψυχομετρικά εργαλεία

Η Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη

Η Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη (ΚΠΤ-Θ) αποτελείται από 30 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές, σύμφωνα με τη θεώρηση του Θουκυδίδη, αναφέρονται, από τη μια, σε άτομα που εφησυχάζουν, δηλαδή που δεν ανησυχούν για οτιδήποτε συμβαίνει, που έχουν συνεχώς στραμμένη την προσοχή τους σε ένα πράγμα, που βρίσκονται σε κατάσταση ηρεμίας και αδράνειας, και, από την άλλη, σε άτομα που είναι πολυπράγμονες, δηλαδή που ασχολούνται, καταπιάνονται ταυτοχρόνως με πολλά και διαφορετικά πράγματα, ή με πολλές και διαφορετικές υποθέσεις, που επαγρυπνούν, δηλαδή βρίσκονται διαρκώς σε εγρήγορση, σε κατάσταση ετοιμότητας, σε επιφυλακή, που δεν εφησυχάζουν, δεν επαναπαύονται. Οι απαντήσεις στην ΚΠΤ-Θ δίνονται σε κλίμακα τύπου Likert με τέσσερις επιλογές, από 1 = διαφωνώ πολύ, 2 = διαφωνώ, 3 = συμφωνώ, 4 = συμφωνώ πολύ. Η ΚΠΤ-Θ δίνεται στο Παράρτημα Α. Παράδειγμα εγρήγορσης είναι η Ερώτηση 3: Αποτολμάτε να κάνετε πράγματα που είναι πάνω από τις δυνάμεις σας; Παράδειγμα εφησυχασμού είναι η Ερώτηση 2: Είσθε ικανοποιημένος/η με το να διατηρείτε αυτά που έχετε;

Η μετάφραση των προτάσεων του Θουκυδίδη από τα αρχαία στα νέα ελληνικά έγινε από τον πρώτο συγγραφέα της έρευνας, αφού έλαβε υπόψη του διάφορες μεταφράσεις (Βενιζέλος, 1967. Βλάχος, 1965-1969. Σκουτερόπουλος, 2011. Σταματάκος, 1939), και, επιπλέον, το ερμηνευτικό Λεξικό του Βερναρδάκη (1908-1911). Στη συνέχεια, το μεταφρασμένο κείμενο τροποποιήθηκε με την αλλαγή των προτάσεων σε ερωτήσεις στο δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο. Θα ήταν σκόπιμο στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι το πρώτο πτυχίο του μεταφραστή ήταν από Τμήμα Φιλολογίας. Ένας άλλος κλασικός φιλόλογος έλεγξε τη μετάφραση του ερωτηματολογίου που προέκυψε από τις προτάσεις του Θουκυδίδη. Το νόημα των ερωτήσεων είναι όσο το δυνατό πιο ακριβές, όπως γράφτηκε από τον Θουκυδίδη.

Η Κλίμακα Ανάγκης για Σκέψη

Η Κλίμακα *Ανάγκης για Σκέψη* (The Need for Cognition Scale) των Cacioppo και Petty (1982), στην αρχική της μορφή περιείχε 34 ερωτήσεις. Στη συνέχεια, συντομεύτηκε σε νεότερη μορφή, που περιλάμβανε 18 ερωτήσεις (Cacioppo, Petty, & Kao, 1984). Η νεότερη μορφή των 18 ερωτήσεων χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί ποσοτικά «την τάση ενός ατόμου να ασχολείται και να νιώθει μεγάλη ικανοποίηση από την ενασχόληση με απαιτητική σκέψη» (Cacioppo & Petty, 1982, σ. 116). Κριτήρια για την επιλογή της συντομευμένης μορφής της κλίμακας ήταν ότι: (α) Η αναθεωρημένη μορφή της κλίμακας βελτιώνει την αποδοτικότητά της ως εργαλείου αξιολόγησης (Cacioppo et al., 1984) και (β) ο χρόνος χορήγησής της είναι σύντομος, 5 έως 10 λεπτά. Επιπλέον, η συντομευμένη κλίμακα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικά είδη ερευνών (Bost, 2013). Επισημαίνεται ότι σε κάθε ερώτηση της κλίμακας αυτής περιλαμβάνονται πέντε εναλλακτικές απαντήσεις: 1 = Πάρα πολύ ασυνήθιστη για σας, 2 = Λίγο ασυνήθιστη για σας, 3 = Δεν είμαι σίγουρος/η, 4 = Λίγο συνηθισμένη για σας, 5 = Πάρα πολύ συνηθισμένη για σας. Οι κατασκευαστές της συντομευμένης κλίμακας θεωρούν ότι είναι μονοπαράγοντική (Cacioppo et al., 1984), ενώ η εκτενής εκδοχή είναι πολυπαράγοντική (Cacioppo & Petty, 1982). Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η συντομευμένη μορφή της κλίμακας.

Η Κλίμακα Ανάγκης για Σκέψη μεταφράστηκε από τον πρώτο συγγραφέα της έρευνας αυτής από τα αγγλικά. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε αντίστροφη μετάφραση, από τα ελληνικά στα αγγλικά από ένα άτομο που είχε πολύ καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας. Η ΚΑΣ στη διερευνητική ανάλυση παραγόντων βρέθηκε να αποτελείται από τρεις παράγοντες στην παρούσα έρευνα. Οι παράγοντες είναι η Γνωστική Αυτοπεποίθηση με δείκτη αξιοπιστίας .65, η Γνωστική Εμμονή με δείκτη αξιοπιστίας .56, και η Γνωστική Πολυπλοκότητα με δείκτη αξιοπιστίας .45.

Διαδικασία

Οι ερωτήσεις παρουσιάστηκαν στους μαθητές με τη μορφή ενός ερωτηματολογίου προσωπικότητας. Καθηγήτριες δύο Λυκείων της Αττικής, διαφορετικών περιοχών, χορήγησαν τα δύο ερωτηματολόγια και στις τρεις τάξεις του Λυκείου. Το στατιστικό πακέτο IBM SPSS 21.0 χρησιμοποιήθηκε για τις αναλύσεις των δεδομένων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Δομή της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη

Κατ' αρχάς χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση κύριων συνιστωσών με πλάγια περιστροφή παραγόντων με τη μέθοδο Oblimin και ορισμό του αριθμού των παραγόντων σε δύο, επειδή ο Θουκυδίδης περιγράφει δύο ομάδες ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά, των Σπαρτιατών και των Αθηναίων. Η συσχέτιση των δύο παραγόντων ήταν πολύ χαμηλή, .03, σχεδόν μηδενική. Για το λόγο αυτό εφαρμόστηκε ανάλυση κύριων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή παραγόντων με τη μέθοδο Varimax με περιορισμό στον αριθμό των παραγόντων ώστε να εξαχθούν δύο παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας αποτελούνταν από 18 ερωτήσεις, από τις οποίες οι 13 είχαν στατιστικώς σημαντικές φορτίσεις, δηλαδή υψηλότερες του .30. Ο πρώτος παράγοντας ερμήνευε το 12.67% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και μπορεί να ονομαστεί *Εγρήγορση* ή *Επαγρύπνηση*. Ο δεύτερος παράγοντας απαρτιζόταν από 12 ερωτήσεις, από τις οποίες οι 9 ερωτήσεις είχαν σημαντικές φορτίσεις άνω του .30. Ο παράγοντας αυτός ερμήνευε το 7.90% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και μπορεί να ονομαστεί *Εφησυχασμός*. Και οι δύο παράγοντες ερμήνευαν το 20.56% της συνολικής διακύμανσης. Η συσχέτιση ανάμεσα στους δύο παράγοντες της κλίμακας, δηλαδή της Εγρήγορσης και του Εφησυχασμού, ήταν ουσιαστικώς μηδενική, .07. Οι συσχετίσεις τόσο της Εγρήγορσης όσο και του Εφησυχασμού με το άθροισμα των ερωτήσεων της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη ήταν επίσης μηδενικές, .04 και -.002, αντιστοίχως. Μετά τα αποτελέσματα αυτά, αποφασίστηκε να προχωρήσουμε στην εξαγωγή περισσότερων παραγόντων, σύμφωνα με διάφορα κριτήρια που προτάθηκαν από διάφορους ερευνητές, επειδή, από τη μια, οκτώ ερωτήσεις είχαν μη σημαντικές φορτίσεις, περίπου το 1/3 των ερωτήσεων, και από την άλλη, επειδή υπήρξε ανάμειξη των ερωτήσεων ανάμεσα στους δύο παράγοντες, έτσι που αυτοί δε συνέπιπταν με την κατάταξη των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, όπως αυτά περιγράφηκαν από τον Θουκυδίδη.

Ο αριθμός των συμμετεχόντων στην παραγοντική ανάλυση ήταν 163. Το μέγεθος του δείγματος, που χρειάζεται να διαθέτει ένας ερευνητής για να έχει μία ισχυρή λύση, ποικίλλει κατά τη γνώμη των ειδικών. Ο Gorsuch (1983) θεώρησε επαρκή τον αριθμό των 100 ατόμων. Η επάρκεια του δείγματος επιβεβαιώθηκε με τα κριτήρια της επάρκειας της δειγματοληψίας των Kaiser-Mayer-Olkin (KMO), που έδειξε ότι δεν υπάρχει πολυσυγγραμμικότητα, και με το κριτήριο του Bartlett που δείχνει ότι οι συσχετίσεις μεταξύ των ερωτήσεων είναι ισχυρές. Το κριτήριο KMO ήταν .63, που θεωρείται μία ικανοποιητική τιμή (Kaiser, 1974), και το κριτήριο του Bartlett ήταν στα-

τιστικός σημαντικός, $\chi^2(435) = 953.22, p < .001$. Επίσης, η οριζουσα χρειάζεται να είναι μεγαλύτερη από .00001. Η οριζουσα στο δείγμα αυτό ήταν .002.

Τα κριτήρια για την εξαγωγή των παραγόντων που ελήφθησαν υπόψη ήταν τα ακόλουθα: Η παράλληλη ανάλυση (Horn, 1965), η οποία υπέδειξε την εξαγωγή τεσσάρων παραγόντων. Στη συνέχεια, έγιναν αναλύσεις στο R Version 3.1.2. (R Core Team, 2014. Dinno, 2012). Χρησιμοποιήθηκε το πακέτο Paran, και η διερεύνηση του αριθμού των παραγόντων πραγματοποιήθηκε με εκτίμηση των μέσων όρων των ιδιοτιμών (Αλεξόπουλος, 2011. Hayton, Allen, & Scarpello, 2004). Η ανάλυση έδειξε ότι υπάρχει πέμπτος παράγοντας που εφάπτεται του σιγμοδιαγράμματος από κάτω, πράγμα που υποδεικνύει την ύπαρξη τεσσάρων παραγόντων. Ωστόσο, το διάγραμμα των ιδιοτιμών αποκάλυψε την ύπαρξη πέντε παραγόντων με ιδιοτιμή > 1 . Επιπλέον, εφαρμόστηκε μία σειρά παραγοντικών αναλύσεων, με τρεις, τέσσερις, πέντε, και έξι παράγοντες, και υποστηρίχθηκε η λύση με πέντε παράγοντες. Η εξαγωγή των πέντε παραγόντων ήταν ορθή, επειδή χρειάζονται τουλάχιστον τρεις μεταβλητές για την εξαγωγή ενός παράγοντα (Kline, 1994), κι αυτό ίσχυε για τον πέμπτο παράγοντα. Ο έκτος παράγοντας αποτελούνταν από δύο μεταβλητές. Θεωρήθηκε ότι η ύπαρξη πέντε παραγόντων ήταν η καλύτερη λύση. Σε τούτο συνέβαλαν τόσο η ερμηνευσιμότητα όσο και η αναπαραγωγιμότητα, που έδειξαν την ύπαρξη πέντε παραγόντων. Γενικώς, είναι προτιμότερο να εξάγονται περισσότεροι παρά λιγότεροι παράγοντες (Reise, Waller, & Comrey, 2000). Φορτίσεις υψηλότερες από .30 θεωρούνται σημαντικές. Ο τελικός πίνακας των παραγόντων φαίνεται στον Πίνακα 1. Εξήχθησαν πέντε παράγοντες, που ερμήνευαν το 38.18% της συνολικής διακύμανσης.

Ο πρώτος παράγοντας ερμήνευε το 11.23% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και ονομάστηκε Αποφασιστικότητα. Αποτελούνταν από 10 ερωτήσεις με σημαντικές φορτίσεις, που κυμαίνονταν από .62 έως .36.

Ο δεύτερος παράγοντας ερμήνευε το 7.82% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και ονομάστηκε Διστακτικότητα. Συντίθετο από πέντε ερωτήσεις με σημαντικές φορτίσεις, που κυμαίνονταν από .61 έως .47.

Ο τρίτος παράγοντας ερμήνευε το 6.48% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και ονομάστηκε Τολμηρότητα (η ιδιότητα του τολμηρού). Απαρτιζόταν από πέντε ερωτήσεις με σημαντικές φορτίσεις, που κυμαίνονταν από .63 έως .43.

Ο τέταρτος παράγοντας ερμήνευε το 6.38% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και ονομάστηκε Συντηρητισμός. Συγκροτούνταν από έξι ερωτήσεις με σημαντικές φορτίσεις, που κυμαίνονταν από .67 έως .40.

Ο πέμπτος παράγοντας ερμήνευε το 6.28% της διακύμανσης μετά την περιστροφή και ονομάστηκε Προοδευτικότητα. Σχηματιζόταν από τέσσερις ερωτήσεις με σημαντικές φορτίσεις, που κυμαίνονταν από .55 έως .33.

Πίνακας 1. Ανάλυση κύριων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή τύπου Varimax της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουνυδίδη

Αριθ. Ερωτήσεις	Παράγοντες					
		1	2	3	4	5
6	Είστε αισιόδοξοι στις δυσκολίες;	.62	-.10	-.02	.01	-.07
8	Επιδιώκετε τα εύκολα;	-.56	.05	.17	-.02	-.06
7	Είστε αποφασιστικοί;	.55	-.09	.34	-.01	-.09
15	Βάζετε στόχους;	.54	-.05	.06	.20	.02
23	Δεν υπολογίζετε τις δυσκολίες;	.54	.09	-.03	-.07	.24
20	Η αποτυχία οδηγεί στην επιτυχία;	.50	-.24	-.17	-.12	.01
9	Η επιτυχία σας οδηγεί στους στόχους σας;	.48	-.10	.09	-.03	.35
2	Ικανοποιείστε με τα υπάρχοντα;	.45	.39	-.12	-.08	-.29
25	Αναβάλλετε αποφάσεις;	-.42	-.04	-.11	.08	-.14
21	Η ελπίδα ταυτίζεται με την επίτευξη των στόχων σας;	.36	.10	-.15	-.23	.35
14	Είστε διστακτικοί στη σύγυρη επιτυχία;	-.03	.61	-.14	.23	.17
5	Επιδιώκετε τα απαραίτητα;	-.01	.59	-.00	.10	-.28
28	Είστε παραδοσιακοί παρά νεωτερικοί;	.01	.57	.28	-.04	-.08
16	Η αποτυχία οδηγεί σε απώλειες;	-.16	.56	.17	-.09	.33
11	Αντιμετωπίζετε τις δυσκολίες;	-.31	-.47	-.25	.03	.02
4	Ρυθοκινδυνεύετε πολύ;	-.09	.07	.63	-.02	.05
3	Αποτολμάτε τα δύσκολα;	.08	-.11	.60	.22	-.04
1	Καταστρώνετε σχέδια δράσης και τα υλοποιείτε;	.21	-.05	-.50	-.02	.35
12	Η αποτυχία δεν σας επηρεάζει;	-.23	.18	.50	-.08	.08
19	Είστε διστακτικοί;	-.40	.39	-.43	.08	.13
17	Μένετε στον τόπο σας για να μη διακινδυνεύετε;	-.16	.08	.01	.67	-.01
10	Η μετανάστευση είναι κέρδος;	.06	.15	.13	-.53	.34
24	Το πιο σημαντικό είναι το σωστό;	.37	.30	.03	.52	-.08
22	Διστάζετε να υλοποιήσετε τους στόχους σας;	-.47	.32	.03	-.50	.03
18	Η επιτυχία οδηγεί σε νέα επιτυχία;	.02	-.13	-.05	.44	.36
30	Είστε παραδοσιακοί στις δραστηριότητές σας;	.03	.21	.21	.40	.12
13	Θυσιάζετε για την επιτυχία;	.08	.03	-.01	.08	.55
29	Νεωτερίζετε στις δραστηριότητές σας;	-.08	.11	-.02	-.13	.46
27	Νεωτερίζετε με ό,τι ασχολείστε;	.08	-.04	.25	-.05	-.44
26	Η ξενονομία είναι χειρότερη από τη δραστηριότητα;	.08	-.10	.03	.16	.33
Ιδιαιμνή		3.37	2.35	1.95	1.91	1.88
% Δ/νσης		11.23	7.82	6.48	6.38	6.28

Επιβεβαιωτική ανάλυση

Πραγματοποιήθηκε επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση με τη χρήση του προγράμματος AMOS 19.0 (Arbuckle, 2010). Η μέθοδος εκτίμησης ήταν της μέγιστης πιθανοφάνειας. Το θεωρητικό μοντέλο ήταν αυτό των πέντε παραγόντων. Το μοντέλο δεν επιβεβαιώθηκε. Βρέθηκαν οι ακόλουθες τιμές για τους δείκτες εφαρμογής: $\chi^2/df = 1.70$, RMR = .05, GFI = .78, AGFI = .74, PGFI = .66, TLI = .46, CFI = .51, RMSEA = .07. Σχετικά με το δείκτη χ^2/df , τιμές χαμηλότερες από 3 θεωρούνται ικανοποιητικές (Kline, 1998). Επομένως, η παραπάνω τιμή του χ^2/df υποδηλώνει ότι το

μοντέλο έχει καλή προσαρμογή. Ο δείκτης RMR κυμαίνεται από .00 έως 1.00. Τιμές που προσεγγίζουν το .06 ή χαμηλότερες, θεωρούνται ότι είναι πολύ καλές. Επομένως, σχετικά με τον παραπάνω δείκτη υπάρχει αποδεκτή προσαρμογή (Hu & Bentler, 1999). Οι δείκτες GFI, AGFI, και PGFI κυμαίνονται από .00 έως 1.00, και τιμές που πλησιάζουν το .95 δείχνουν καλή προσαρμογή προς τα δεδομένα (Schumacker & Lomax, 2004). Οι δείκτες αυτοί έχουν τιμές υψηλότερες από .50. Δείκτες με τιμές γύρω από το .50 θεωρούνται αποδεκτές (Mulaik, James, Alstine, Bennett, Lind, & Stillwell, 1989). Σύμφωνα με τον Bentler (1990), τιμές των CFI και TLI κυμαίνονται από .00 έως 1.00, και τιμές που προσεγγίζουν την τιμή .90 ή είναι υψηλότερες, θεωρούνται ότι υποδηλώνουν καλή προσαρμογή του μοντέλου. Οι τιμές των παραπάνω δεικτών ήταν χαμηλές στην παρούσα ανάλυση, πράγμα που υποδηλώνει ότι το παρόν μοντέλο δεν είναι αποδεκτό. Σε σχέση με το δείκτη RMSEA, οι τιμές κυμαίνονται από .00 έως 1.00. Τιμές μικρότερες από .06 θεωρούνται ότι δείχνουν καλή προσαρμογή προς το μοντέλο (Bentler, 1990). Οι Browne και Gudeck (1993) πρότειναν ότι τιμές RMSEA χαμηλότερες από .08 να θεωρούνται ότι δείχνουν επαρκή προσαρμογή προς το μοντέλο. Επίσης, κατά τον Loelin (2004), τιμές του RMSEA χαμηλότερες από .08 δείχνουν καλή προσαρμογή. Επιπλέον, η Byrne (1994) αναγνώρισε ότι ο δείκτης RMSEA είναι ένας από τους πιο διαφωτιστικούς δείκτες. Οι Maccallum, Browne, και Sugawara (1996) ανέπτυξαν κατευθυντήριες γραμμές ισχυριζόμενοι ότι ο δείκτης RMSEA, όταν κυμαίνεται από .08 έως .10, δηλώνει μετρίου επιπέδου προσαρμογή. Επομένως, αφού οι έξι από τους οκτώ δείκτες δείχνουν καλή προσαρμογή, το μοντέλο θεωρήθηκε ικανοποιητικό, αν και με επιφύλαξη.

Περιγραφικά στοιχεία

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις των τιμών των ερωτήσεων που φόρτιζαν τους παράγοντες της ΚΠΤ-Θ σε όλο το δείγμα και στα δύο φύλα χωριστά. Επιπλέον, εμφανίζονται η κύρτωση και η ασυμμετρία σε όλο το δείγμα, και το *t*-κριτήριο, που είναι ένα παραμετρικό κριτήριο. Οι δύο τελευταίες στήλες μας δίνουν σε ποσοστό 95% τα όρια εμπιστοσύνης των διαφορών ανάμεσα στους μέσους όρους των δύο δειγμάτων, αγοριών και κοριτσιών. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν τόσο το μη-παραμετρικό κριτήριο του ενός δείγματος των Kolmogorov-Smirnov όσο και τα ιστογράμματα των παραγόντων για να δειχθεί γραφικώς αν τα αποτελέσματα ακολουθούν την κανονική κατανομή.

Η κύρτωση και η ασυμμετρία κυμαίνονταν, η πρώτη από -.23 έως .75, και η δεύτερη από -.08 έως .52. Τα τυπικά σφάλματα της κύρτωσης και της ασυμμετρίας κυμαίνονταν από .35 έως .36 της πρώτης και της δεύτερης ήταν .18. Η κύρτωση δείχνει πόσο διασπείρονται τα δεδομένα γύρω από το μέσο όρο, δηλαδή πόσο η κατανομή

Πίνακας 2. Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, κύρτωση, ασυμμετρία όλων του δείγματος και μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στα δύο φύλα, *t*-κριτήριο, αριθμός μαθητών, και 95% Όριο Εμπιστοσύνης της Διαφοράς των μέσων όρων της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη

Π/ντες	Άρρενες				Θήλεις				<i>t</i> -test	95% Όρ. Εμ.		
	Μ. Ο.	Τ. Α.	Κυρ	Ασυ	Μ. Ο.	Τ. Α.	Μ. Ο.	Τ. Α.		Μαθ.	Χαμ.	Υψηλ.
Αποφ.	29.11	4.29	-.23	-.11	29.52	4.13	29.04	4.32	.72	180	-.83	1.78
Διστ.	10.76	2.40	.61	.24	11.09	2.53	10.51	2.41	1.48	181	-.19	1.32
Τολμ.	11.58	2.44	-.45	-.08	11.40	2.43	11.67	2.45	-.72	187	-1.00	.47
Συντ.	12.89	2.79	.75	.52	13.67	2.92	12.04	2.44	3.95**	184	.80	2.45
Προοδ.	11.42	1.77	.53	-.35	11.38	1.92	11.37	1.70	.03	185	-.54	.55

Σημείωση 1: Αποφ. = Αποφασιστικότητα, Διστ. = Διστακτικότητα, Τολμ. = Τολμηρότητα, Συντ. = Συντηρητισμός, Προοδ. = Προοδευτικότητα, Π/ντες = Παράγοντες, Κυρ = Κύρτωση, Ασυ = Ασυμμετρία, Μαθ. = μαθητών, Όρ.Εμ = Όριο Εμπιστοσύνης, Χαμ. = Χαμηλό, Υψηλ. = Υψηλό.

Σημείωση 2: **Το *t*-κριτήριο είναι σημαντικό στο επίπεδο .0001 (κριτήριο αμφίπλευρου ελέγχου).

αποκλίνει από την ομαλή κατανομή. Ωστόσο, η κύρτωση δε φαίνεται ότι επηρεάζει τα αποτελέσματα. Στη συμμετρική κατανομή ο δείκτης είναι μηδέν (0). Αντιθέτως, αν η ασυμμετρία είναι μεγαλύτερη από +1.0 ή μικρότερη από -1.0, η κατανομή είναι σαφώς λοξή και επηρεάζει τα δεδομένα. Οποσδήποτε, τα δεδομένα μας είχαν τιμές χαμηλότερες από τις τιμές αυτές, και επιπροσθέτως, το *t*-κριτήριο αμφίπλευρου ελέγχου είναι ισχυρό και μπορεί να αντιμετωπίσει ακόμη και την ασυμμετρία +/-1.0 (Leech, Barrett, & Morgan, 2008).

Το κριτήριο του Levene για την ισότητα των διακυμάνσεων έδειξε ότι δεν υπήρχαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές στις διακυμάνσεις των παραγόντων. Το κριτήριο του Levene κυμάνθηκε από .002 έως 2.83 στους πέντε παράγοντες, $p < .09$, που δείχνει ότι το κριτήριο αυτό δεν ήταν στατιστικώς σημαντικό, επειδή είναι μεγαλύτερο από .05. Δηλαδή, οι διακυμάνσεις των παραγόντων δεν ήταν σε σημαντικό βαθμό διαφορετικές. Συνεπώς, οι ακόλουθες υποθέσεις εξετάστηκαν και απαντήθηκαν: (α) Τα δείγματα των αγοριών και των κοριτσιών έχουν κατά προσέγγιση το ίδιο αριθμό ατόμων. (β) Οι διακυμάνσεις των δύο δειγμάτων, αγοριών και κοριτσιών, είναι ίσες.

Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε το μη παραμετρικό κριτήριο του ενός δείγματος των Kolmogorov-Smirnov, που είναι μία μέθοδος που συγκρίνει την κατανομή από τα δεδομένα ενός δείγματος προς μία αναμενόμενη κατανομή (Zedeck, 2014). Η σημαντικότερη τιμή είναι η ασύμπτωτη. Βρέθηκαν οι ακόλουθες τιμές για τον καθένα παράγοντα χωριστά: Αποφασιστικότητα: Kolmogorov-Smirnov $Z = 1.090$, Ασύμπτωτη (κριτήριο αμφίπλευρης κατεύθυνσης) = .185· Διστακτικότητα: $Z = 1.588$, Ασύμπτωτη = .013· Τολμηρότητα: $Z = 1.368$, Ασύμπτωτη = .047· Συντηρητισμός: $Z = 1.485$, Ασύμπτωτη = .024· Προοδευτικότητα: $Z = 2.011$, Ασύμπτωτη = .001. Με τις τιμές αυτές αποδεικνύεται ότι μόνον η κατανομή του πρώτου παράγοντα ήταν ομαλή, η ασύμ-

πτωτη δεν ήταν σημαντική, και επομένως τα δεδομένα είναι κανονικά. Όλες οι άλλες ασύμπτωτες ήταν σημαντικές, επομένως τα δεδομένα δεν ήταν κανονικά. Επίσης, οι γραφικές παραστάσεις και των πέντε παραγόντων έδειξαν τα ίδια περίπου αποτελέσματα. Συνοψίζοντας, παρατηρούμε ότι σύμφωνα με την ασυμμετρία, την κύρτωση και το κριτήριο του Levene τα δεδομένα είναι κανονικά. Ωστόσο, με το μη παραμετρικό κριτήριο των Kolmogorov-Smirnov μόνον ο παράγοντας Αποφασιστικότητα έχει δεδομένα που ακολουθούν την κανονική κατανομή.

Το t -κριτήριο είναι παραμετρικό και δείχνει τη διαφορά των μέσων όρων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Στο κριτήριο αυτό οι μαθήτριες είχαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές από τους μαθητές μόνο στον παράγοντα Συντηρητισμός, $t(168) = 1.62$, $p < .001$ (κριτήριο αμφίπλευρου ελέγχου). Όταν χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος bootstrapping για την επιβεβαίωση των ευρημάτων του t -κριτηρίου, παρεμφερή αποτελέσματα βρέθηκαν όσον αφορά το t -κριτήριο, $t(150) = 4.14$, $p < .001$ (κριτήριο αμφίπλευρου ελέγχου). Αντιθέτως, ο παράγοντας Διστακτικότητα παρουσίασε χαμηλή, αν και στατιστικώς σημαντική, διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα υπέρ των κοριτσιών, $t(150) = 2.17$, $p < .03$ (κριτήριο αμφίπλευρου ελέγχου). Αναφορικά με τα 95% όρια εμπιστοσύνης τα αποτελέσματα, από το χαμηλότερο έως το υψηλότερο όριο, ήταν τα ακόλουθα: Αποφασιστικότητα από -1.02 έως 1.71, Διστακτικότητα από .08 έως 1.65, Τολμηρότητα από -.90 έως .69, Συντηρητισμός από .95 έως 2.68, και Προοδευτικότητα από -.59 έως .60.

Συσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται οι διασυσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες της ΚΠΤ-Θ για τους μαθητές και μαθήτριες χωριστά. Οι αρνητικές διασυσχετίσεις ανάμεσα στις μαθήτριες κυμαίνονταν από -.12 έως -.20 και οι θετικές από .04 έως .40. Οι αρνητικές διασυσχετίσεις ανάμεσα στους μαθητές κυμαίνονταν από -.10 έως -.25, και οι θετικές από .01 έως .36. Μία συσχέτιση μόνο ήταν στατιστικώς σημαντική στις μαθήτριες: Διστακτικότητα και Συντηρητισμός = .40, που συμπίπτει με αυτή των αγοριών. Ο δείκτης προσδιορισμού ήταν, $r^2 = .16$, και επομένως η κοινή διακύμανση των παραγόντων αυτών ήταν 16%. Οι στατιστικώς σημαντικές συσχετίσεις στους μαθητές ήταν δύο: Αποφασιστικότητα με Τολμηρότητα, $r = -.25$, και Διστακτικότητα με Συντηρητισμό, $r = .36$. Οι δείκτες προσδιορισμού ήταν, $r^2 = .06$ και $r^2 = .13$, αντιστοίχως. Η κοινή διακύμανση των παραπάνω παραγόντων ήταν 6% και 13%, αντιστοίχως.

Στον Πίνακα 4 εμφανίζονται οι διασυσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες της ΚΠΤ-Θ σε όλο το δείγμα. Οι αρνητικές διασυσχετίσεις σε όλο το δείγμα κυμαίνονταν από -.10 έως -.19, και οι θετικές από .00 έως .39. Σε όλο το δείγμα υπήρχαν τρεις σημαντικές αρνητικές συσχετίσεις: ανάμεσα στην Αποφασιστικότητα και τη Διστα-

Πίνακας 3. Συσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουνκνίδη για μαθητές και μαθήτριες χωριστά

Παράγοντες	Αποφ/τα	Διστ/τητα	Τολμ/τητα	Συντ/σμός	Προοδ/τα
Αποφ/τα	-	-.18	-.25*	-.10	.13
Διστ/τητα	-.20	-	.17	.36**	.02
Τολμ/τητα	-.12	.07	-	.01	-.11
Συντ/σμός	-.17	.40**	.08	-	.13
Προοδ/τα	.18	.04	-.17	-.16	-

Σημείωση 1: Αποφ/τα = Αποφασιστικότητα, Διστ/τητα = Διστακτικότητα, Τολμ/τητα = Τολμηρότητα, Συντ/σμός = Συντηρητισμός, Προοδ/τα = Προοδευτικότητα.

Σημείωση 2: Τα στοιχεία του επάνω τριγώνου είναι συσχετίσεις για τα αγόρια, τα στοιχεία του κάτω τριγώνου είναι συσχετίσεις για τα κορίτσια, αντίστοιχα.

Σημείωση 3: * $p < .05$, ** $p < .01$ (κριτήριο αμφίπλευρης κατεύθυνσης).

κτικότητα, $r = -.19$, την Τολμηρότητα, $r = -.19$, και το Συντηρητισμό, $r = -.16$, με δείκτες προσδιορισμού, $r^2 = .04$, $r^2 = .04$, και $r^2 = .03$, αντιστοίχως. Η κοινή διακύμανση των παραγόντων κυμαινόταν από 4% έως 3%. Σημαντική συσχέτιση είχε η Διστακτικότητα με το Συντηρητισμό, $r = .39$, με δείκτη προσδιορισμού, $r^2 = .15$, και η κοινή διακύμανση των δύο παραγόντων ήταν 15%.

Πίνακας 4. Συσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες σε όλο το δείγμα

Παράγοντες	1ος	2ος	3ος	4ος
Αποφασιστικότητα	-			
Διστακτικότητα	-.19*	-		
Τολμηρότητα	-.19**	.10	-	
Συντηρητισμός	-.16*	.39**	.03	-
Προοδευτικότητα	.14	.02	-.10	.00

Σημείωση 1: * $p < .05$, ** $p < .01$ (κριτήριο αμφίπλευρης κατεύθυνσης).

Συγχρονική εγκυρότητα

Στον Πίνακα 5 δίνονται οι συσχετίσεις της ΚΠΤ-Θ με τους παράγοντες της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη, οι οποίοι μετρούν παρόμοιες διαστάσεις, καθώς και της Ολικής Κλίμακας. Παρατηρούμε ότι η Αποφασιστικότητα έχει σημαντική συσχέτιση με τη Γνωστική Αυτοπεποίθηση και τη Γνωστική Εμμονή, $r = .15$, και $r = -.19$, αντιστοίχως, και δείκτες προσδιορισμού, $r^2 = .02$ και $r^2 = .04$. Επομένως η κοινή διακύμανση των παραγόντων ήταν 2% και 4%, αντιστοίχως. Η Διστακτικότητα συσχετιζόταν σε σημαντικό βαθμό με τη Γνωστική Εμμονή, $r = .23$, και δείκτη προσδιορισμού, $r^2 = .05$,

ενώ η κοινή διακύμανση ήταν 5%. Η Τολμηρότητα συσχετιζόταν με τη Γνωστική Αυτοπεποίθηση και την Ολική Κλίμακα, $r = -.30$ και $r = -.22$, αντιστοίχως, και οι δείκτες προσδιορισμού ήταν, $r^2 = .09$ και $r^2 = .05$. Η κοινή διακύμανση ήταν 9% και 5%, αντιστοίχως. Ο Συντηρητισμός συσχετιζόταν με τη Γνωστική Εμμονή και τη Γνωστική Πολυπλοκότητα, $r = .26$, $r = -.19$, αντιστοίχως. Οι δείκτες προσδιορισμού ήταν, $r^2 = .07$ και $r^2 = .04$, και η κοινή διακύμανση 7% και 4%, αντιστοίχως. Η Προοδευτικότητα συσχετιζόταν με τη Γνωστική Αυτοπεποίθηση, $r = .24$, και δείκτη προσδιορισμού, $r^2 = .06$. Η κοινή διακύμανση ήταν 6%.

Πίνακας 5. Συσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη με αυτούς της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη

Κλίμακα	Κλίμακα ΚΠΤ-Θ					N
	Αποφ/τα	Διστ/τα	Τολμ/τα	Συντ/σμός	Προοδ.	
ΚΑΣ						
Γνωστ.Αυτοπ.	.15*	-.13	-.30**	.02	.24**	176
Γνωστ. Εμμονή	-.19*	.23**	.05	.26**	-.14	176
Γνωστ.Πολυπ.	.11	-.15	-.04	-.19*	.07	182
Ολική Κλίμακα	.03	-.01	-.22**	.10	.12	170

Σημείωση 1: ΚΠΤ-Θ = Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη: Αποφ/τα = Αποφασιστικότητα, Διστ/τα = Διστακτικότητα, Τολμ/τα = Τολμηρότητα, Συντ/σμός = Συντηρητισμός, Προοδ.= Προοδευτικότητα.

Σημείωση 2: ΚΑΣ = Κλίμακα Ανάγκης για Σκέψη: Γνωστ. Αυτοπ.= Γνωστική αυτοπεποίθηση, Γνωστ. Εμμονή = Γνωστική Εμμονή, Γνωστ. Πολυπ.= Γνωστική Πολυπλοκότητα.

Σημείωση 3: * $p < .05$, ** $p < .01$ (κριτήριο αμφίπλευρης κατεύθυνσης).

Αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας, των δύο ημικλάστων, και των μέσων όρων των διασυσχετίσεων

Στον Πίνακα 6 εμφανίζονται οι συντελεστές αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας (alpha του Cronbach), οι συντελεστές των δύο ημίσεων ή των ημικλάστων, και οι μέσοι όροι των διασυσχετίσεων. Οι συντελεστές alpha του Cronbach (1951) κυμαίνονταν από .70 έως .47 για του τέσσερις πρώτους παράγοντες. Η αξιοπιστία του πέμπτου παράγοντα ήταν πολύ χαμηλή, .22. Οι συντελεστές των δύο ημίσεων ή των ημικλάστων ήταν λίγο μεγαλύτεροι από τους συντελεστές alpha του Cronbach σε όλους τους παράγοντες, εκτός από τη Διστακτικότητα, και κυμαίνονταν οι τέσσερις πρώτοι από .73 έως .51. Οι μέσοι όροι των διασυσχετίσεων κυμαίνονταν από .19 έως .14 για τους τέσσερις πρώτους παράγοντες.

Πίνακας 6. Συντελεστές αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας (alpha του Cronbach), των δύο ημικλάστων, και των μέσων όρων των διασυσχετίσεων της Κλίμακας Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη

Παράγοντες	Cronbach's α	Ημι/στων	Μ.Ο. διασυσχετ.	Αριθ. ερωτ.
Αποφ/τα	.70	.73	.19	10
Διστ/τητα	.57	.53	.21	5
Τολμ/τητα	.47	.51	.16	5
Συντ/σμός	.49	.54	.14	6
Προοδ/τα	.22	.24	.08	4

Σημείωση 1: Αποφ/τα = Αποφασιστικότητα, Διστ/τητα = Διστακτικότητα, Τολμ/τητα = Τολμηρότητα, Συντ/σμός = Συντηρητισμός, Προοδ/τα = Προοδευτικότητα, Ημι/στων = Ημικλάστων, διασυσχετ = διασυσχετίσεων, Αριθ = Αριθμός, ερωτ = ερωτήσεων.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αναδείξει τη δυνατότητα να υπάρξει ένα εργαλείο που να μετρά τις δύο διαστάσεις προσωπικότητας που περιγράφει ο Θουκυδίδης την εγρήγορη/επαγρύπνηση, από τη μια, και τον εφησυχασμό, από την άλλη ώστε να είναι δυνατή στο μέλλον μια πιο συστηματική σύγκριση με σύγχρονες θεωρίες προσωπικότητας. Το εργαλείο αυτό είναι η Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη, που έχει ως ερωτήσεις τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, όπως ακριβώς τα περιγράφει ο Θουκυδίδης. Όπως αναφέρθηκε στην Εισαγωγή, ο Θουκυδίδης αντιπαρθέτει με οργανωμένο τρόπο τα χαρακτηριστικά των Αθηναίων και των Σπαρτιατών και καταλήγει σε δύο διαστάσεις προσωπικότητας, την επαγρύπνηση ή την εγρήγορη, από τη μια, και τον εφησυχασμό, από την άλλη. Αυτό το επιτυγχάνει με ακρίβεια και σαφήνεια, χρησιμοποιώντας μόνο τα σημαντικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των δύο λαών, χωρίς να επεκτείνεται σε άλλα διακριτικά στοιχεία ατομικών διαφορών.

Από άποψη ψυχολογική, οι δύο διαστάσεις προσωπικότητας του Θουκυδίδη καλύπτουν πτυχές της προσωπικότητας που δεν καλύπτονται με παρόμοιο τρόπο από θεωρίες προσωπικότητας, όπως η θεωρία του Eysenck (1947, 1985) ή η ψυχαναλυτική θεωρία. Ωστόσο, υπό το πρίσμα άλλων σύγχρονων θεωριών για την προσωπικότητα, όπως είναι η θεωρία του Kuhl (1983, 1985, 1987) για τον προσανατολισμό δράσης σε αντιδιαστολή προς τον προσανατολισμό προς την κατάσταση, θα μπορούσε να πει κανείς ότι οι Αθηναίοι αντιπροσωπεύουν τα άτομα που έχουν προσανατολισμό δράσης (αποφασιστικοί στη δράση) ενώ οι Σπαρτιάτες τα άτομα που είναι προσανατολισμένα προς την κατάσταση, που διστάζουν να αποφασίσουν τι να κάνουν. Μια άλλη θεωρία σχετική με τα χαρακτηριστικά που επικαλείται ο Θουκυδίδης είναι αυτή του κινήτρου επίτευξης (Murray, 1938. McClelland, Atkinson, Clark, & Lowell, 1953), με την τάση για επιτυχία, από τη μια, και την τάση για αποφυγή της απο-

τυχίας από την άλλη. Είναι φανερό ότι οι Αθηναίοι επιδιώκουν την υπέρβαση των δυσκολιών, την επιτυχία, ενώ οι Σπαρτιάτες αποφεύγουν τη διακινδύνευση. Από την άποψη της Θεωρίας των Πέντε Μεγάλων (Costa & McCrae, 1976, 1992. Norman, 1967. Tupes & Cristal, 1961, 1992), ένας παράγοντας που ενδεχομένως εκφράζει χαρακτηριστικά των Αθηναίων, όπως η προοδευτικότητα, είναι «το να είναι κανείς ανοικτός στις εμπειρίες». Από την άποψη κοινωνικών θεωριών για την προσωπικότητα, θα μπορούσε κανείς να επικαλεστεί απόψεις για το συντηρητισμό σε αντιδιαστολή προς την προοδευτικότητα. Μια τέτοια σύγκριση όμως με σύγχρονες θεωρίες προσωπικότητας προϋποθέτει την ύπαρξη ενός εργαλείου μέτρησης των χαρακτηριστικών προσωπικότητας κατά Θουκυδίδη, κι αυτό έκανε η παρούσα έρευνα.

Ειδικότερα, εξετάστηκε εάν τα δεδομένα από τη χορήγηση της ΚΠΤ-Θ είναι ισχυρά, και αν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στους μαθητές και τις μαθήτριες όσον αφορά τις απαντήσεις τους. Επιπροσθέτως, διερευνήθηκαν οι ψυχομετρικές ιδιότητες του ερωτηματολογίου, δηλαδή η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής, συμπεριλαμβανομένης της συγχρονικής εγκυρότητας, οι διασυσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες για τους μαθητές και τις μαθήτριες χωριστά, και για όλο το δείγμα, και η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας, καθώς και οι συντελεστές των δύο ημίσεων και οι μέσοι όροι των διασυσχετίσεων.

Κατ' αρχάς επισημαίνεται ότι (α) απορρίφθηκε η υπόθεση ότι το ΚΠΤ-Θ αποτελείται από δύο παράγοντες (Υπόθεση 1). Αντιθέτως, έγινε δεκτή η ύπαρξη πέντε παραγόντων, που εκφράζουν την αποφασιστικότητα στη δράση, διστακτικότητα, τολμηρότητα, συντηρητισμό, και προοδευτικότητα. Οι διασυσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων ήταν ελάχιστες, πράγμα που σημαίνει ότι οι παράγοντες μετρούν διακριτά μεταξύ τους χαρακτηριστικά. (β) Σχετικά με τη συγχρονική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου, οι συσχετίσεις των παραγόντων της ΚΠΤ-Θ με τους παράγοντες της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη δεν ήταν υψηλές. Παρ' όλα αυτά, αν δεχθεί κανείς ότι η κλίμακα της Ανάγκης για Σκέψη καλύπτει κυρίως γνωστικά χαρακτηριστικά ενώ η ΚΠΤ-Θ χαρακτηριστικά που έχουν σχέση με τη δράση, οι χαμηλές συσχετίσεις δικαιολογούνται. Παρά το μικρό τους μέγεθος, οι συσχετίσεις ήταν προς την αναμενόμενη κατεύθυνση. Έτσι, επιβεβαιώθηκε η Υπόθεση 2. Τέλος, δε βρέθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στους παράγοντες της ΚΠΤ-Θ, εκτός από το συντηρητισμό, πράγμα που υποδηλώνει ότι τα χαρακτηριστικά που μετρά η κλίμακα δεν επηρεάζονται από ατομικές διαφορές.

Δύο ή πέντε παράγοντες;

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας υποστηρίζουν την ύπαρξη πέντε παραγόντων, αν και ο Θουκυδίδης παρουσίασε τις διαφορές δύο ομάδων ατόμων, εξυπονοώντας

ότι η κάθε ομάδα αντιπροσωπεύει έναν ενιαίο κυρίαρχο τύπο προσωπικότητας. Η αρχική ανάλυση παραγόντων που έγινε στα δεδομένα με περιορισμό του αριθμού των παραγόντων σε δύο ανέδειξε έναν παράγοντα που αντιστοιχεί σε αυτό που ο Θουκυδίδης θεωρεί ως ενδεικτικό ερήγησης/επαγρύπνησης, ο οποίος όμως με όρους ψυχολογικούς αντιπροσωπεύει την τάση για επιτυχία και την αποφασιστικότητα στη δράση. Αντιστοίχως, ο παράγοντας του εφησυχασμού κατά Θουκυδίδη φαίνεται να αντανακλά φόβο αποτυχίας, διστακτικότητα, αλλά και συντηρητισμό, υπό την έννοια του σεβασμού της παράδοσης. Κατά συνέπεια, από άποψη ψυχολογική οι δύο παράγοντες είναι σύνθετοι και δε μετρούν ένα ενιαίο χαρακτηριστικό. Επιπλέον, η ανάλυση έδειξε ότι πολλές ερωτήσεις δε φόρτιζαν σε κανέναν παράγοντα. Κατά συνέπεια, από άποψη ψυχομετρική, η ΚΠΤ-Θ δε μετρά δύο σαφώς προσδιορισμένα και αμιγή χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Για το λόγο αυτό αφέρθηκε ελεύθερος ο αριθμός των παραγόντων στη σχετική διερευνητική ανάλυση παραγόντων. Η σχετική ανάλυση ανέδειξε πέντε παράγοντες.

Οι πέντε παράγοντες –Αποφασιστικότητα, Διστακτικότητα, Τολμηρότητα, Συντηρητισμός, και Προοδευτικότητα– που εξήχθησαν, αντανακλούν τις πεπονηθείσες σύγχρονων εφήβων για χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους. Όσον αφορά την παραγοντική ανάλυση φαίνεται ότι οι παράγοντες είναι ισχυροί, αφού οι φορτίσεις τους κυμαίνονταν από .62 έως .36 στον πρώτο παράγοντα, .61 έως -.47 στο δεύτερο, .63 έως -.43 στον τρίτο, .67 έως .40 στον τέταρτο, και από .55 έως .33 στον πέμπτο παράγοντα. Ο αριθμός των ερωτήσεων σε κάθε παράγοντα ήταν 10, 5, 5, 6, και 4, αντιστοίχως. Επιπλέον, όταν η απλή δομή τίθεται ως κριτήριο, συνήθως στην προσωπικότητα υπάρχουν υψηλές φορτίσεις σε περισσότερους του ενός παράγοντες. Αυτό οφείλεται στο ότι σε πολλά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας αντιστοιχούν δύο ή περισσότερες διαστάσεις της προσωπικότητας (Reise et al., 2000).

Ως προς την επιβεβαίωση των ευρημάτων σε ένα άλλο δείγμα, φαίνεται ότι τα αποτελέσματα είναι ικανοποιητικά, επειδή οι έξι στους οκτώ δείκτες προσαρμογής έδειξαν καλή προσαρμογή. Ωστόσο δύο κρίσιμοι δείκτες, ο CFI και TLI ήταν πολύ χαμηλοί και αυτό θέτει σε αμφισβήτηση τη λύση των πέντε παραγόντων. Επισημαίνεται, βεβαίως, ότι στις επιβεβαιωτικές αναλύσεις οι διάφοροι δείκτες που δείχνουν την προσαρμογή του μοντέλου προς τα δεδομένα αξιολογούνται υποκειμενικά ως προς το τι δείχνουν για την προσαρμογή του μοντέλου, και γι' αυτό τα διάφορα προγράμματα προτείνουν μία ποικιλία δεικτών για να δειχθεί η προσαρμογή του μοντέλου προς τα δεδομένα. Παρ' όλα αυτά, χρειάζεται επιπλέον διερεύνηση σε διαφορετικά δείγματα για να αποφασισθεί ποιος είναι ο καλύτερος αριθμός παραγόντων για το ΚΠΤ-Θ. Ως προς την αξιοπιστία των παραγόντων, βρέθηκε ότι μόνο ο συντελεστής αξιοπιστίας του παράγοντα Αποφασιστικότητα ήταν επαρκής. Η αξιοπιστία των υπόλοιπων παραγόντων δεν ήταν επαρκής, ενώ της Προοδευτικότητας ήταν πολύ χαμηλός. Μια

πρώτη ερμηνεία αυτών των ευρημάτων έχει να κάνει με το περιεχόμενο των παραγόντων που δεν είναι ομοιογενές. Μια άλλη ερμηνεία είναι ότι ο εφηβικός πληθυσμός, όπως οι συμμετέχοντες της έρευνας αυτής, δεν έχει ακόμη πολύ καλά συγκροτημένες απόψεις για τον εαυτό τους και την αντιμετώπιση της ζωής. Αυτό ίσως θα εξηγούσε και τη μη καλή προσαρμογή του μοντέλου στην επιβεβαιωτική ανάλυση, όπου το δείγμα ήταν φοιτητές. Αυτό σημαίνει ότι η έρευνα θα πρέπει να επαναληφθεί σε διαφορετικούς πληθυσμούς. Τέλος, ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να έχει επηρεάσει τους δείκτες αξιοπιστίας είναι ο αριθμός των ερωτήσεων ανά παράγοντα. Οι παράγοντες με περισσότερες ερωτήσεις είχαν υψηλότερη αξιοπιστία από αυτούς με λιγότερες, πράγμα που συμφωνεί με το ψυχομετρικό αξίωμα ότι ο μεγαλύτερος αριθμός ερωτήσεων μεγαλώνει τον συντελεστή αξιοπιστίας ενός τεστ (Gulliksen, 1950. Lord & Novick, 1968).

Συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων

Αναφορικά με τους δύο παράγοντες της ΚΠΤ-Θ και την υπόθεση ότι αντιδιαστέλλονται μεταξύ τους, αναμέναμε στη διερευνητική ανάλυση να έχουν σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ τους. Ωστόσο, η συσχέτιση των δύο παραγόντων ήταν μηδενική. Πιθανώς, αυτό οφείλεται στο ότι στην εποχή μας οι εξεταζόμενοι αντιλήφθηκαν διαφορετικά τις ερωτήσεις, δηλαδή ότι οι παράγοντες αντιπροσωπεύουν διαφορετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας από αυτά στα οποία αναφέρεται ο Θουκυδίδης. Άλλωστε όπως δείχθηκε, οι δύο παράγοντες ήταν σύνθετοι κι άρα δεν υπάρχει μια κοινή εννοιολογική βάση για την αντιδιαστολή τους.

Αντιθέτως, οι πέντε παράγοντες που προέκυψαν από τους δύο αρχικούς φαίνεται ότι αποδίδουν καλύτερα τις υποκείμενες σχέσεις μεταξύ των διάφορων χαρακτηριστικών που περιγράφει ο Θουκυδίδης. Έτσι, η διστακτικότητα συσχετίζεται θετικά με το συντηρητισμό, επειδή το άτομο καθυστερεί να προχωρήσει σε μία ενέργεια λόγω φόβου, αμφιβολιών, και αποφυγής διακινδύνευσης σε κάτι άγνωστο. Αυτό συμφωνεί μερικώς με το συντηρητισμό, στον οποίο το άτομο χαρακτηρίζεται από περίσκεψη και μέτρο καθώς και αποφυγή ριψοκίνδυνων ενεργειών. Με άλλα λόγια, η διστακτικότητα συνδέεται με το συντηρητισμό διότι ο δεύτερος σημαίνει επιλογή γνωστής δράσης όταν υπάρχουν αμφιβολίες για την προτιμητέα δράση.

Αντιθέτως, η αποφασιστικότητα, που χαρακτηρίζεται από ισχυρή βούληση για την επίτευξη ενός στόχου ακόμη και στις δυσκολίες και στους κινδύνους, συσχετίζεται αρνητικά με τη διστακτικότητα. Αυτό ήταν αναμενόμενο, μια και η αποφασιστικότητα χαρακτηρίζεται από επιμονή στην προσπάθεια επίτευξης του στόχου ενώ η διστακτικότητα χαρακτηρίζεται από αμφιβολίες κι εύκολη εγκατάλειψη του στόχου. Ωστόσο υπήρχε αρνητική συσχέτιση της αποφασιστικότητας και με την τολ-

μηρότητα, παρόλο που συχνά οι δύσκολες αποφάσεις απαιτούν και τόλμη. Φαίνεται ότι για τους εφήβους και νέους η τολμηρότητα αντανακλά σε ορισμένο βαθμό παρορμητικότητα κι αμεσότητα στη δράση, και λιγότερο τόλμη στη λήψη αποφάσεων σε δύσκολες καταστάσεις κι επιμονή στην επίτευξη του στόχου. Είναι, επίσης, ενδεχόμενο το άτομο που έχει την ιδιότητα αυτή, την τολμηρότητα, να διακρίνεται για αποφάσεις του σε θέματα που υπερβαίνουν τα ηθικά όρια της κοινωνίας, διότι δεν παίρνει υπόψη του όλους τους περιορισμούς της δράσης. Αυτό δεν ισχύει για την αποφασιστικότητα που προϋποθέτει καλή γνώση των δυσκολιών και περιορισμών.

Είναι, επίσης, σημαντικό ότι η αποφασιστικότητα συσχετίζεται αρνητικά με το συντηρητισμό, παρόλο που και στις δύο περιπτώσεις το άτομο γνωρίζει τους κινδύνους και δυσκολίες κατά τη λήψη αποφάσεων. Η αρνητική σχέση ενδεχομένως σημαίνει ότι στην αποφασιστικότητα το άτομο παίρνει αποφάσεις για νέα δράση ακόμη κι αν υπάρχει διακινδύνευση, ενώ στη συντηρητικότητα το άτομο παραμένει στην ασφάλεια των γνωστών σχημάτων δράσης. Η αποφασιστικότητα, από την άλλη, δε βρέθηκε να συσχετίζεται με την προοδευτικότητα, που υποδηλώνει μια δεκτικότητα σε νέες ιδέες και δράσεις στον τομέα των ενδιαφερόντων του ατόμου. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι η αποφασιστικότητα είναι ιδιότητα της βούλησης και της επιμονής στην επιλεγθείσα δράση, είτε αυτή είναι προοδευτική είτε συντηρητική.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί η έλλειψη συσχέτισης ανάμεσα στην προοδευτικότητα και συντηρητισμό, παρόλο που ο κοινός νους βλέπει τις έννοιες αυτές ως αντίθετες. Είναι πιθανό ότι για το δείγμα αυτό των εφήβων/νέων οι δύο έννοιες δεν έχουν το νόημα που τους προσδίδουμε οι ενήλικες στην καθημερινή ζωή, και το οποίο έχει και μια χροιά πολιτική. Ειδικότερα, η προοδευτικότητα ορίζεται (με βάση τις ερωτήσεις που φορτίζουν το σχετικό παράγοντα) ως επιδίωξη με κάθε μέσο της επιτυχίας, ως πίστη στη σπουδαιότητα της δραστηριότητας έναντι της ξενοιασίας, και ως νεωτερισμός στις δραστηριότητες αλλά όχι νεωτερισμός σε οτιδήποτε με το οποίο ασχολείται κάποιος. Αντιστοίχως, ο συντηρητισμός ορίζεται κυρίως ως παραμονή στη γενέτειρα χώρα, πίστη στην αποτελεσματικότητα της επιτυχίας, αποφασιστικότητα στην υλοποίηση στόχων, και παραδοσιακότητα στις δραστηριότητες. Άρα, τα δύο χαρακτηριστικά προσωπικότητας διαφοροποιούνται κυρίως ως προς τη δυναμικότητα και νεωτερισμό της δράσης σε τομείς που ενδιαφέρουν το άτομο (προοδευτικότητα) και την παραδοσιακότητα και μικρότερη διακινδύνευση στη δράση (συντηρητισμός). Υπ' αυτή την έννοια, ένα άτομο μπορεί να είναι προοδευτικό σε ορισμένους τομείς της ζωής του και συντηρητικό σε άλλους, χωρίς να υπάρχει αντίφαση, μια και στις δύο περιπτώσεις δεν αμφισβητείται η αξία της επιτυχίας.

Σε ό,τι αφορά τη συγχρονική εγκυρότητα της ΚΠΤ-Θ, δηλαδή τη συσχέτιση των παραγόντων της παραπάνω κλίμακας με τους παράγοντες της Κλίμακας Ανάγκης για Σκέψη, υπάρχουν συσχετίσεις που είναι ιδιαίτερος πληροφοριακές. Ειδικότερα, η απο-

φαισιστικότητα συνδέεται θετικά με τη γνωστική αυτοπεποίθηση κι αρνητικά με τη γνωστική εμμονή. Η προοδευτικότητα, επίσης, συνδέεται με τη γνωστική αυτοπεποίθηση. Αντιθέτως, η γνωστική εμμονή συνδέεται με τη διστακτικότητα και το συντηρητισμό. Τέλος, η γνωστική πολυπλοκότητα συνδέεται αρνητικά με την τολμηρότητα και το συντηρητισμό. Αυτά τα ευρήματα, καθώς και το ότι η συνολική κλίμακα συνδέεται αρνητικά με την τολμηρότητα, φωτίζουν το γνωστικό υπόβαθρο των χαρακτηριστικών προσωπικότητας που περιγράφει ο Θουκυδίδης. Ειδικότερα, η κύρια διαφορά είναι ανάμεσα στη γνωστική αυτοπεποίθηση που κάνει το άτομο να είναι σίγουρο για τις αποφάσεις του και ανοικτό σε νεωτερισμούς σε θέματα που γνωρίζει, και τη γνωστική εμμονή. Η γνωστική εμμονή κάνει το άτομο να μην μπορεί εύκολα να ξεφύγει από υπάρχοντα γνωστικά σχήματα, κι άρα να διστάζει να παίρνει αποφάσεις σε καταστάσεις που είναι δύσκολες (διστακτικότητα) και να παραμένει σε παραδοσιακούς τρόπους σκέψης (συντηρητισμός). Η αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη συνολική κλίμακα για ανάγκη για σκέψη με την τολμηρότητα ενισχύει την ερμηνεία που προτείναμε παραπάνω, ότι δηλαδή η τολμηρότητα σημαίνει παρορμητικότητα κι έλλειψη βαθύτερης σκέψης.

Από την άποψη της προσωπικότητας κατά Θουκυδίδη ως εγρήγορης σε αντιδιαστολή προς τον εφησυχασμό, θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο εφησυχασμός, δηλαδή η αδράνεια, η έλλειψη ανησυχίας, η επανάπαυση, συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη διστακτικότητα, δηλαδή την έλλειψη τόλμης ή την αμφιβολία στη λήψη αποφάσεων, καθώς και με το συντηρητισμό, σε ορισμένο βαθμό, δηλαδή την αντίθεση ενός ατόμου σε μεγάλες αλλαγές, προσωπικές ή κοινωνικές. Η εγρήγορη, από την άλλη, που σημαίνει να βρίσκεται ένα άτομο σε ετοιμότητα, σε επαγρύπνηση, σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αποφασιστικότητα, δηλαδή στην προσήλωση ενός ατόμου σε οτιδήποτε έχει αποφασίσει και, κατά ένα μέρος, στην προοδευτικότητα. Σε εγρήγορη είναι το άτομο που έχει ευνοϊκή στάση απέναντι στους νεωτερισμούς στον τομέα των ενδιαφερόντων του, αλλά όχι αλόγιστη τολμηρότητα. Για τους σύγχρονους νέους η αποφασιστικότητα δε συνδέεται αναγκαστικά με την προοδευτικότητα ή το συντηρητισμό αλλά με τη λελογισμένη δράση και την επιμονή στην επίτευξη κι όχι την παρορμητικότητα.

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι η ΚΠΤ-Θ είναι ένα ερωτηματολόγιο που θα μπορούσε να έχει θετική εξέλιξη στα επόμενα χρόνια. Αυτό οφείλεται στη διεισδυτικότητα του Θουκυδίδη στην ανθρώπινη φύση αλλά και τη δυνατότητα της ΚΠΤ-Θ να μετρά διαφορετικές πλευρές της προσωπικότητας με τρόπο που δεν το κάνουν τα υπάρχοντα τεστ προσωπικότητας. Επίσης, το ερωτηματολόγιο έχει σχετικά ικανοποιητικές ψυχομετρικές ιδιότητες και γι' αυτό το λόγο, σε ένα βαθμό, θα είναι χρήσιμο στην εφαρμογή του σε μαθητές/τριες άνω των δεκαέξι ετών και σε φοιτητές/τριες εξαιτίας του μικρού αριθμού ερωτήσεων που απαρτίζουν κάθε παράγοντα. Ωστόσο, είναι ενδεχόμενο να δουλέψει καλύτερα σε ενήλικες, μια και ο Θουκυδίδης περιέγραφε χαρακτηριστικά ώριμων ατόμων. Περισσότερη έρευνα είναι αναγκαία για να διαπιστωθεί περαιτέρω η αξία της ΚΠΤ-Θ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Κλίμακα Προδιαθεσιακών Τάσεων κατά Θουκυδίδη

1. Νομίζετε ότι είστε ικανοί να καταστρώσετε γρήγορα ένα σχέδιο δράσης και να υλοποιήσετε αμέσως αυτό που θα αποφασίσετε;
2. Είσθε ικανοποιημένος/η με το να διατηρείτε αυτά που έχετε;
3. Αποτολμάτε να κάνετε πράγματα που είναι πάνω από τις δυνάμεις σας;
4. Ριψοκινδυνεύετε να κάνετε πράγματα που είναι πέρα από τις υπαγορεύσεις της λογικής;
5. Έχετε την εντύπωση ότι δεν ενδιαφέρεστε να επιδιώξετε τίποτα περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο;
6. Διατηρείτε την αισιοδοξία σας στις δύσκολες καταστάσεις;
7. Πιστεύετε ότι είστε αποφασιστικοί;
8. Επιχειρείτε να κάνετε πράγματα κατώτερα από τις δυνάμεις σας;
9. Όταν επιτυγχάνετε σε κάτι που επιδιώκετε, συνεχίζετε για κάτι ακόμη καλύτερο;
10. Είσθε έτοιμοι να ξενιτευτείτε, επειδή νομίζετε ότι πηγαίνοντας εκεί κάτι περισσότερο μπορείτε να κερδίσετε;
11. Νομίζετε ότι, όταν περιπέσετε σε δυσκολίες, δε θα μπορέσετε να τις αντιμετωπίσετε;
12. Όταν αποτυγχάνετε σε κάτι που επιδιώκετε, ελάχιστα επηρεάζεται το ηθικό σας;
13. Κάνετε θυσίες για να επιτύχετε κάτι, χωρίς να υπολογίζετε τους κόπους στους οποίους υποβάλλεστε;
14. Είστε διστακτικοί ακόμα και όταν οι πιο συντηρητικοί υπολογισμοί δείχνουν ότι η επιτυχία είναι σίγουρη;
15. Αφιερώνετε τη σκέψη σας αποκλειστικά στην επίτευξη των στόχων σας;
16. Όταν δεν επιτυγχάνετε αυτά που σχεδιάζετε, πιστεύετε ότι χάνετε αυτά που είχατε;
17. Μένετε πάντα στο δικό σας τόπο, επειδή πιστεύετε ότι, αν πάτε σε άλλους τόπους, μπορεί να διακινδυνεύσετε και αυτά που έχετε;
18. Όταν επιτυγχάνετε αυτά που σχεδιάζετε, θεωρείτε ότι αυτό είναι λίγο σε σύγκριση με αυτό που προσδοκάτε να επιτύχετε μελλοντικά;
19. Θεωρείτε ότι είστε διστακτικοί;
20. Αν δοκιμάσετε και αποτύχετε στην επίτευξη των στόχων σας, κάνετε νέα σχέδια με την ελπίδα ότι θα επιτύχετε σε κάτι άλλο;
21. Θεωρείτε ότι η ελπίδα να αποκτήσετε αυτά τα οποία σχεδιάζετε, ταυτίζεται με την επίτευξη των στόχων σας;
22. Διστάζετε να επιδιώκετε την πραγματοποίηση των στόχων σας;
23. Σχεδιάζετε την επίτευξη των στόχων σας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής σας, εφόσον είστε υγιείς, χωρίς να υπολογίζετε κόπους και δυσκολίες;

24. Θεωρείτε ότι τίποτα δεν είναι πιο σημαντικό παρά μόνο να κάνετε αυτό που πρέπει;
25. Αναβάλλετε να παίρνετε αποφάσεις για την υλοποίηση των στόχων σας;
26. Θεωρείτε ότι η ξεγνοιασιά του να μην κάνετε τίποτα είναι μεγαλύτερη συμφορά από μία επίπονη δραστηριότητα;
27. Υιοθετείτε και εφαρμόζετε νέες αντιλήψεις, συστήματα ή μεθόδους σχετικά με οτιδήποτε απασχολείστε;
28. Θεωρείτε τις παλαιότερες πρακτικές προσεγγίσεις ενός ζητήματος καταλληλότερες για την επίτευξη των στόχων σας σε σύγκριση με τις νεότερες;
29. Ακολουθείτε νέους τρόπους συμπεριφοράς στους διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας;
30. Υιοθετείτε παραδοσιακούς τρόπους συμπεριφοράς στους διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξόπουλος, Δ. Σ. (2011). *Ψυχομετρία: Νεότερη έκδοση, συμπληρωμένη και βελτιωμένη*. Αθήνα: Πεδίο.
- Arbuckle, J. L. (2010). *IBM SPSS: Amos 19 user's guide*. Chicago, IL: Smallwaters.
- Βενιζέλος, Ε. (1967). *Θουκυδίδου ιστορίες*. Οξφόρδη, Αγγλία.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107, 238-246.
- Βερναρδάκης, Γ. Ν. (1908-1911). *Λεξικόν ερμηνευτικόν των ενδοξότατων Ελλήνων ποιητών και συγγραφέων*. Αθήνα: Άτλας.
- Βλάχος, Α. (1965-1969). *Θουκυδίδου ιστορία*. Αθήνα: Γαλαξίας.
- Βλάχος, Α. (1992). *Παρατηρήσεις στον Θουκυδίδη, συγγραφής*, τ. 1, Α-Δ. Αθήνα: Εστία.
- Bost, A. (2013). *Assessment notes*. Crawford, IN: Liberal Arts Wabash College.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternate ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Lomng (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Newbury Park, CA: Sage.
- Byrne, B. M. (1994). *Structural equation modelling with EQS and EQS/Windows: Basic concepts, applications, and programming*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cacioppo, J. T., & Petty, R. E. (1982). The need for cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 116-131.
- Cacioppo, J. T., Petty, R. E., & Kao, C. F. (1984). The efficient assessment of the need of cognition. *Journal of Personality Assessment*, 48, 306-307.
- Chamorro-Premusic, T. (2007). *Personality and individual differences*. Malden, MA: Blackwell.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1976). Age differences in personality structure: A cluster analytic approach. *Journal of Gerontology*, 31, 564-570.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *NEO-PI(R) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of the tests. *Psychometrika*, *16*, 297-334.
- Crowley, A. E., & Hoyer, W. D. (1989). The relationship between Need for Cognition and other individual differences variables: A two-dimensional framework. *Advances in Consumer Research*, *16*, 37-43.
- Dinno, A. (2012). *Paran: Horn's test of Principal Components/Factors*. R package version 1.5.1 Retrieved from <http://CRAN.R-project.org/package=paran>
- Κωσταριδίου-Ευκλείδη, Α. (2012). *Ψυχολογία κινήτρων*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ewen, A. B. (1998). *Personality: A topical approach. Theories, research, major controversies, and emerging findings*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality*. New York, NY: Praeger.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1968). The measurement of psychoticism: A study of factor stability and reliability. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, *7*, 286-294.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, M. W. (1985). *Personality and individual differences*. New York, NY: Plenum Press.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1991). *Manual of the Eysenck Personality Scales (EPQ-RS Adult)*. London, UK: Hodder and Stoughton.
- Flaceliere, R. (1967). Thucydides. In F. Harzan (Ed.), *A dictionary of ancient Greek civilization* (pp. 467-468). London: Methuen.
- Gorsuch, R. L. (1983). *Factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gulliksen, H. (1950). *Theory of mental tests*. New York, NY: Wiley.
- Hagtvedt, C. P., & Petty, R. E. (1989). Need for cognition and attitude persistence. *Advances in Consumer Research*, *16*, 33-36.
- Hayton, J. C., Allen, D. G., & Scarpello, V. (2004). Factor retention decisions in exploratory factor analysis: A tutorial on parallel analysis. *Organizational Research Methods*, *7*(2), 191-205.
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, *30*, 179-185.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structure Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, *6*, 1-55.
- IBM SPSS Statistics for Windows, Version 21.0 (2012). Armonk, NY: IBM Corp.
- Jones, H. S. (Ed.). (1900-1901). *Thucydides Historiae* (Vols 1-2). Oxford, England: Clarendon.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, *39*, 33-36.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. London, UK: Routledge.
- Kline, R. B. (1998). *Principle and practice of structural equation modeling*. New York, NY: The Guilford Press.
- Kuhl, J. (1983). *Motivation, Konflikt und Handlungskontrolle*. Berlin, Germany: Springer.
- Kuhl, J. (1985). Volitional mediators of cognition-behavior consistency: Self-regulatory processes and action versus state orientation. In J. Kuhl & J. Beckmann (Eds.), *Action control: From cognition to behavior* (pp. 101-108). New York, NY: Springer.

- Kuhl, J. (1987). Action control: The maintenance of motivation states. In F. Halisch & J. Kuhl (Eds.), *Motivation, intention, and volition* (pp. 279-291). New York, NY: Springer.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2008). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation* (3rd ed.). New York, NY: Erlbaum.
- Loelin, J. C. (2004). *Latent variable models: An introduction to factor, path, and structural analysis* (4th ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Lord, F. M., & Novick, M. R. (1968). *Statistical theories of mental test scores*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Maccallum, R. C., Browne, M. W., & Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modelling. *Psychological Methods, 1*, 130-149.
- Magnusson, D. (1990). Personality development from an interactional perspective. In L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 190-222). New York, NY: Guilford.
- McClelland, D. C., Atkinson, J. W., Clark, R. W., & Lowell, E. L. (1953). *The achievement motive*. New York, NY: Appleton-Century-Crofts.
- Mischel, W. (1973). Toward a cognitive social learning reconceptualization of personality. *Psychological Review, 80*, 252-283.
- Mischel, W. (1990). Personality dispositions revisited and revised: A view after three decades. In L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 111-132). New York, NY: Guilford.
- Mischel, W., & Peak, P. K. (1982). Beyond déjà vu in the search for cross-situational consistency. *Psychological Review, 89*, 730-755.
- Mischel, W., & Shoda, Y. (1995). A cognitive-affective system theory of personality: Reconceptualising situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure. *Psychological Review, 102*, 246-268.
- Mulaik, S. A., James, L. R., Alstine, J. V., Bennett, N., Lind, S., & Stilwell, C. D. (1989). Evaluation of goodness-of-fit indices for structural equation models. *Psychological Bulletin, 105*, 430-445.
- Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality*. New York, NY: Oxford University Press.
- Norman, W. T. (1967). *2800 personality trait descriptors: Normative operating characteristics for a university population*. Ann Arbor, MI: University of Michigan, Department of Psychology.
- Phares, E. J., & Chaplin, W. F. (1997). *Introduction to personality* (4th ed.). Boston, MA: Addison-Wesley Educational Publishers.
- R Core Team. (2014). *R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing*. Vienna, Austria. Retrieved from <https://www.R-project.org/>.
- Reise, S. P., Waller, N. G., & Comrey, A. L. (2000). Factor analysis and scale revision. *Psychological Assessment, 12*(3), 287-297.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling* (2nd ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Σκουτερόπουλος, Ν. Μ. (2011). *Θουκυδίδη ιστορία: Εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις*. Αθήνα: Πόλις.

- Σταματάκος, Ι. (1939). *Θουκυδίδου Ξυγγραφή: Βιβλίον Ι και ΙΙ*. Αθήνα: Δημητράκου.
- Tupes, E. C., & Cristal, R. E. (1961). *United States Air Force ASD Technical Report No. 61-97*. San Anrtonio, TX: Lackland Air Force Base.
- Tupes, E. C., & Cristal, R. E. (1992). Recurrent personality factors based on trait raitings. *Journal of Personality, 60*, 225-251.
- VandenBos, G. R. (Ed.). (2007). *APA dictionary of psychology*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Zedeck, S. (Ed.). (2014). *APA Dictionary of statistics and research methods*. Washington, DC: American Psychological Association.

PERSONALITY TRAITS ACCORDING TO THUCYDIDES: PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE DISPOSITIONAL TENDENCIES SCALE IN ADOLESCENTS

Demetrios S. Alexopoulos¹ & Alexios Prelorentzos²

¹University of Patras, Greece & ²University of Strathclyde, Scotland, UK

Abstract: The aim of the present study was to investigate the psychometric properties of the Dispositional Tendencies Scale tapping personality characteristics as described by Thucydides (DTS-Thu) in a sample of adolescents aged 16-19 years in Greece. DTS-Thu was based on a speech by Thucydides (I, 70). In this speech, the personality characteristics of Athenians and Spartans were introduced. DTS-Thu was administered to 190 individuals, 79 boys and 91 girls. It consists of 30 items scored on a Likert-type scale ranging from 1 to 4. Factor analysis was performed using Principal Components Analysis and orthogonal rotation with the Varimax method. Five factors were extracted: Decisiveness, Hesitancy, Audacity, Conservatism, and Progressiveness. Intercorrelations between the factors within each gender and the whole sample ranged from .01 to .40. Concurrent validity based on correlations of the factors of DTS-Thu with the factors of the Need for Cognition Scale was satisfactory. Reliability ranged from satisfactory to adequate.

Key words: Audacity, Conservatism, Decisiveness, Hesitancy, Personality, Progressiveness, Thucydides

Address: Demetrios S. Alexopoulos, Trion Ierarchon 17, 161 22 Kesariani, Greece. Tel.: +30-210-7253127. E-mail: dalexope1@ath.forthnet.gr

Note: Thanks are due to professor emerita Anastasia Efklides for her constructive suggestions that contributed to the improvement of the present article.